

Enstitü: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı: Mimarlık

Programı: Mimari Tasarım

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans – Ocak 2024

ÖZET

Yalnızca fiziksel özelliklere sahip bir coğrafi konum olmanın ötesinde, bireylerin duyuları ve zihinsel süreçleri aracılığıyla anlam kazanan mekân, temelde algısal olup, kavrayışla ilişkilidir. Bu bağlamda, mimarlık ve edebiyat disiplinlerini bir araya getiren mekân algısı, her iki disiplinde de insan deneyimini zenginleştirmek ve anlamlandırmak adına ortak bir odak noktasını ifade eder. Mimarlıkta çevre psikolojisi kapsamında ele alınan mekân algısı, edebiyatta ise soyut mekânlar ve duygusal atmosferlerin, kelimeler ile tasvir edilmesi üzerinden ortaya çıkan benzer temaların keşfedilmesini içerir. Bu anlamda edebiyatta algısal mekân, fiziksel gerçekliğin ötesinde, karakterlerin zihinsel dünyaları ve duygusal durumları aracılığıyla oluşturulan bir mekân türüdür. Edebi yapıtlarda sadece fiziksel mekânları betimlemek ile kalmayan yazarlar, aynı zamanda karakterlerin bu mekânları nasıl algıladıklarını, hissettiklerini ve yorumladıklarını da ele alırlar. Buna istinaden tez çalışması, “Edebi eserlerdeki mekân algısı, karakterlere duygusal deneyimler yaşatır.” hipotezi üzerinden oluşturulmuştur.

Söz konusu hipotez kapsamında şekillenen tez çalışmasının amaçlarından biri, edebi karakterlerin ruh hallerinin, mekânları algılayışlarını nasıl etkilediği sorusunun cevaplanmasıdır. Ayrıca tez çalışması kapsamında, edebi yapıtlardaki mekân atmosferlerinin, karakterlerin duygusal deneyimlerini nasıl şekillendirildiğiyle ilgilenilmiştir. Bu bağlamlarda kurgulanan tez çalışmasının sınırları çizilirken, Cumhuriyet Devri romancılarından olan Peyami Safa'nın romanlarında algısal mekân olarak Beyoğlu'nun ele alınmasına karar verilmiştir. Buna istinaden Peyami Safa'nın Beyoğlu'nu algısal mekân olarak ele aldığı eserlerinden kronolojik sıraya göre; Mahşer, Fatih Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı ve Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, tez çalışması kapsamında incelenmiştir.

Tez çalışmasının sınırları çizilip, kapsamı belirlendikten sonra, araştırma sorularına cevap bulmak adına yapılan literatür taramaları ile kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Söz konusu kuramsal çerçeve kapsamında, incelenmesine karar verilen romanlarda mekânlar, Ramazan Korkmaz'ın, "Romanda Mekân Poetiği ve Çözümler" eserindeki sınıflandırılması ile incelenmiştir. Romanlarda mekânları; çevresel ve algısal olarak ikiye ayıran Korkmaz, algısal mekânlara da açık-geniş ile kapalı-dar olarak yer vermiştir. Korkmaz'ın sınıflandırması kapsamında incelenen romanlarda Beyoğlu'ndaki mekânların algılarının, karakterlerin ruh hallerine göre nasıl işlendiklerinin üzerinde durulmuştur.

Bu bilgiler ışığında, tez çalışmasının konusunu oluşturan, Beyoğlu'ndaki mekân atmosferinin, roman karakterlerinin duygusal deneyimlerini nasıl şekillendirdikleri de Zumthor'un atmosfer fenomenolojisi kapsamında değerlendirilmiştir. Söz konusu atmosfer fenomenolojisini; mimari beden, malzeme uyumluluğu, mekânın sesi, mekânın ısı, kuşatan nesnelere, sakinlik ve cazibe arasında, içerisi ve dışarı arasındaki gerilim, samimiyet seviyeleri, nesnelere sahip olduğu ışık başlıkları oluştururken, Beyoğlu'nun mekân algısı Zumthor'un atmosfer ilkeleri kapsamında söylem analizi tekniğiyle incelenmiştir. Bu anlamda, tez çalışması kapsamında incelenmesine karar verilen romanlarda, başkarakterlerin Beyoğlu'ndaki mekânları algılayışlarına yer verilen satırlardaki, Zumthor'un fenomenolojik yaklaşımı ile ilişkili olan anahtar kelimeler ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca, Zumthor atmosfer ilkelerine dâhil etmese de, eserlerinde tasarım unsuru olarak ön plana çıkardığı bilinen koku ve tat duyuları da, tez çalışmasında metodoloji kapsamında değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümüne gelindiğinde, tez çalışması kapsamında incelenen romanların başkarakterleri olan; Nihad, Neriman, Muharrir ve Ferit'in içlerinde buldukları ruh hallerinin, Beyoğlu'ndaki mekânları algılamaları üzerinde nasıl etkili oldukları değerlendirilmiştir. Romanlarında mekânlara, karakterlerin psikolojik dünyalarını aktarma adına bir anlatım aracı olarak yer veren Peyami Safa'nın, mekân atmosferini oluştururken, karakterin ruhsal derinliklerini göz önünde nasıl bulundurduğunun üzerinde de durulmuştur. Buna istinaden roman karakterlerinin; bakış açıları, kişisel dünyaları ve hassasiyetlerinin mekân atmosferini algılamaları ile nasıl bir ilişki içinde olduğu irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Algısal Mekân, atmosfer fenomenolojisi, Beyoğlu, Peyami Safa, Peter Zumthor

Institute: Institute of Graduate Studies

Department: Architecture

Programme: Architectural Design

Supervisor: Prof. Dr. Yasemin ERKAN YAZICI

Degree Awarded and Date: Master's Degree-June 2024

ABSTRACT

Beyond being just a geographical location with physical characteristics, space gains meaning through individuals' senses and mental processes, and is fundamentally perceptual and related to comprehension. In this context, the perception of space, which brings together the disciplines of architecture and literature, represents a common focal point in both disciplines to enrich and give meaning to human experience. The perception of space, which is considered within the scope of environmental psychology in architecture, involves the discovery of similar themes that emerge through the depiction of abstract spaces and sensory atmospheres with words in literature. In this sense, perceptual space in literature is a type of space created through the mental worlds and emotional states of the characters, beyond physical reality. In literary works, authors not only describe physical spaces, but also discuss how the characters perceive, feel and interpret these spaces. Based on this, the thesis study, "The perception of space in literary works gives characters emotional experiences." it was created based on the hypothesis.

One of the aims of the thesis study, which was shaped within the scope of the hypothesis in question; the aim is to answer the question of how the moods of literary characters affect their perception of places. Additionally, within the scope of the thesis study; it is interested in how the spatial atmospheres in literary works shape the emotional experiences of the characters. While drawing the boundaries of the thesis study constructed in these contexts, it was decided to consider Beyoğlu as the perceptual location in the novels of Peyami Safa, one of the novelists of the Republican Era. Based on this, Peyami Safa's works in which he deals with Beyoğlu as a perceptual space are listed in chronological order: *Mahşer*, *Fatih Harbiye*, *Bir*

Tereddüdün Romanı, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu were examined within the scope of the thesis.

After the boundaries of the thesis study were drawn and its scope was determined, the theoretical framework was created through literature reviews to find answers to the research questions. Within the scope of the theoretical framework in question, the locations in the novels that were decided to be examined were examined by Ramazan Korkmaz's classification in his work "Romanda Mekân Poetiği ve Çözümlemeler". Places in novels; Korkmaz divides the space into two as environmental and perceptual, and includes perceptual spaces as open-wide and closed-narrow. In the novels examined within the scope of Korkmaz's classification, it is emphasized how the perceptions of the places in Beyoğlu are handled according to the moods of the characters.

In the light of this information, how the space atmosphere in Beyoğlu, which is the subject of the thesis study, shapes the emotional experiences of the characters in the novel, has been evaluated within the scope of Zumthor's atmospheric phenomenology. The atmospheric phenomenology in question; while the body of architecture, material compatibility, the sound of a place, the temperature of a place, surrounding objects, between composure and seduction, the tension between interior and exterior, levels of intimacy, the light on things, Beyoğlu's perception of space was analyzed with the discourse analysis technique within the scope of Zumthor's atmosphere principles has been examined. In this sense, in the novels that were decided to be examined within the scope of the thesis study, key words related to Zumthor's phenomenological approach were brought to the fore in the lines that included the main characters perceptions of the spaces in Beyoğlu. In addition, although Zumthor did not include it in his atmospheric principles, the senses of smell and taste, which are known to be prominent as design elements in his works, were also evaluated within the scope of the methodology in his thesis study.

When it comes to the conclusion, the main characters of the novels examined within the scope of the thesis; it was evaluated how the moods of Nihad, Neriman, Muharrir and Ferit affected their perception of places in Beyoğlu. It has also been emphasized how Peyami Safa, who uses places in his novels as a narrative tool to convey the psychological worlds of the characters, takes the spiritual depths of the character into consideration while creating the atmosphere of the place. Based on this, the characters of the novel; the relationship between their perspectives,